

Pavol Rankov Stalo se prvního září

(
nebo
někdy
jindy
)

host

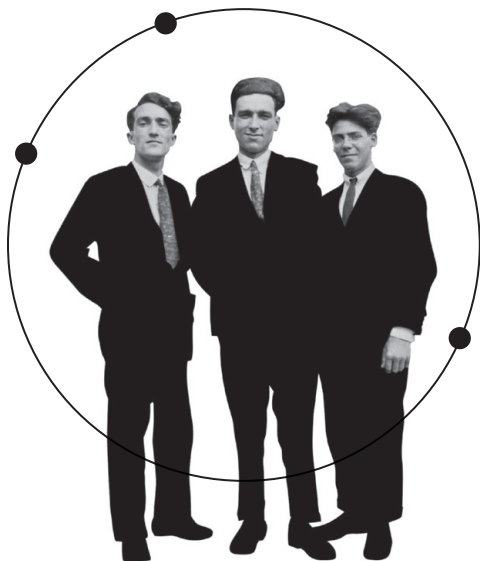
Stalo se prvního září
(nebo někdy jindy)

Stalo se prvního září (nebo někdy jindy)

Historický román
z let 1938 až 1968

BRNO 2011

Pavol Rankov
Stalo sa prvého septembra
(alebo inokedy)

Copyright © Pavol Rankov, Elpeka, s. r. o., 2008
Translation © Miroslav Zelinský, 2010
Czech edition © Host — vydavatelství, s. r. o.,
2010, 2011 (elektronické vydání)

ISBN 978-80-7294-553-5 (Formát PDF)
ISBN 978-80-7294-554-2 (Formát ePub)
ISBN 978-80-7294-555-9 (Formát PDF pro čtečky)
ISBN 978-80-7294-556-6 (Formát MobiPocket)

Všechny postavy románu *Stalo se prvního září* (nebo někdy jindy) jsou smyšlené. Nejprve žily v dobách a na místech, které jsou v románu popsány, potom si je autor vymyslel.

Všechno je vymyšleno. Nikdy nic nebylo, nikdy nikdo nežil. Ani prvního září nikdy nebylo.

I postava kpt. Augustína Prieložného se všemi jeho činy a důsledky těchto činů je smyšlena.

Věnuji otci, jeho přátelům a celé té
ztracené generaci, která, kdoví proč,
musela všechno zažít na vlastní kůži.

Epizoda 1938

Na konci třicátých let dvacátého století se jen málokteré malé město v Československé republice mohlo pochlubit vlastním koupalištěm. Levice k nim patřily.

Jelikož prvního září 1938 byl slunečný den, byli na koupališti skoro všichni. Dospělí s dětmi i bez dětí, mladí i starci, Levičané i lidé z okolních vesnic, Maďaři, Slováci, Češi, Židé, Cikáni, rodina Němce Barthela i Bulhara Rankova. Byli tu demokraté, liberálové, konzervativci, monarchisté, socialisté, nacionalisté, komunisté i fašisti. Jen anarchista Varga byl ve Španělsku.

Na koupališti nechyběli ani Peter, Honza a Gabriel. S očima přimhouřenýma před paprsky odpoledního slunce seděli na betonové zídce a houpali nohama. Občas vyplivli hustou slinu, jaká se tvoří ve vyschlých ústech. Užívali si volného odpoledne prvního školního dne, kdy ještě nedostali domácí úkoly, a obdivovali spolužačku Márii Belajovou. Malá krasavice seděla s rodiči a mladším bratrem Jurkem nedaleko od nich.

Děvče obvykle nosilo vlasy svázané do velkého copu, připomínajícího koňský ohon, ale teď se mu volně v hustých pramenech sušily.

„Vlasy barvy lučního medu,“ konstatoval Honza.

Honza občas čítával zamilované romány, které si kupovala jeho sestra. Naposledy to byl příběh s názvem *Záchvěvy srdcí*. Peter s Gabrielem se už smířili s tím, že si jejich kamarád vypůjčuje od spisovatelů přirovnání, kterými potom popisuje Máriinu krásu. Oni sami by to tak výstižně říct neuměli.

Mária vylovila ze sáčku švestku a dlouhými prsty si ji vložila do úst.

„Má nádherné rty,“ vzdychl Gabriel.

„Tmavorudé... rudě červené,“ hledal správná slova Honza.

„Nem piros, vörös,“ zabrblal Peter.

Jak dívka žvýkala, pleť na tvářích se jí napínala a uvolňovala. Potom se nadechla, přivřela oči a prudce vyplivla pecku. Ta přelétla asi metrovou vzdálenost a přistála na temeni hlavy jejího bratra.

„Majo, hnusná fajo!“ vykřikl Jurko a hodil pecku po Márii.

Maminka Belajová ani nezvedla hlavu od háčkování a jen klidně řekla:

„Ale děti, buďte na sebe hodné.“

„Nebo dostanete po řiti,“ dodal otec.

Peter, Honza a Gabriel byli zamilovaní. A bylo jim jasné, že Márii může nakonec získat jen jeden.

„Nemůžeme o ni bojovat současně,“ vysvětloval Honza. „Ví, že jsme kamarádi, a bude si myslet, že si z ní děláme legraci.“

„Butaság! Jak můžeš vědět, co si ona bude myslet,“ odpovídal Peter.

„Honzík má pravdu. Když se kolem ní budeme motat všichni tři, nezamiluje se ani do jednoho. Když se dva perou, třetí vyhraje. Ale když se perou tři, prohrají všichni,“ mudroval Gabriel.

„Tak to udělejme jako ve škole, podle abecedy,“ navrhl Honza, „Bízek Jan, Rónai Peter, Rosenberg Gabriel. Budu mít rok na to, abych Márii získal. Když se mi to nepodaří, nastoupí Peter...“

„Nem, nem,“ protestoval Peter, „podle abecedy rozhodně ne. Musíme zvolit nějaký spravedlivý způsob, že, Gábore?!“

„Nejsem žádný Gábor, už jsem ti to říkal stokrát,“ zlobil se Gabriel.

„Bocsánat,“ omlouval se Peter.

„Zkuste chvíli nemyslet na sebe, ale na ni,“ začal klidně Gabriel. „Mladé děvče potřebuje zralého muže...“

„A to jsi jako ty?!“ zlobil se Peter.

„Jsem z nás tří nejstarší,“ trval na svém Gabriel.

„Prosím tě, o pár měsíců,“ odporoval Honza.

„Za pár dní mi bude třináct a potom bar micva,“ argumentoval Gabriel. „Pak už budu jako dospělý.“

„Tvoje bar micva není o nic víc než moje biřmování. Akorát že já jsem měl biřmování na jaře a tebe to teprve čeká. Takže, kdo je starší?“ zlobil se Peter.

„Tak pánové,“ usmál se na kamarády Honza, „starší je ten, kdo může souložit! Jako opravdový chlap. Zapomněl jsem se vám pochlubit, že když jsem byl o prázdninách u babičky v Brně, tak jsem to už v noci měl, dvakrát.“

Gabriel a Peter hleděli na Honzu s vykulenýma očima.

„Jaké to je?“ zeptal se Gabriel a hlasitě polkl.

Honza chvíli hledal slova ze sestřiných románových sešitů:

„Andělské i ďábelské. Připravte se na to, že projdete nebem i peklem zároveň. Zatočí se vám hlava... Před očima budete mít barevné duhy.“

Gabriel a Peter uznale pokyvovali hlavami.

Honza se odmlčel. Slastně vzpomínal na to, co ve snu zažil.

„Organismus je něco fantastického,“ uzavřel.

„Organismus?“ rozesmál se Peter. „Říká se orgasmus, ty paraszt.“

„Ani říct to neumíš,“ přidal se Gabriel. „Už brzo to určitě budeme mít i my.“

„Možná ne, možná jste impotentní,“ nedal se Honza.

„Já nejsem impotent, mám chlupy,“ vykřikl Gabriel.

„Ani já nejsem impotent,“ zlobil se Peter.

„Prozatím jste impotentní děti,“ hlesl Honza. „S Máří začnu já. A když se mi to nepodaří, dostane možnost ten z vás, který už bude mít spermie.“

„Hovno,“ odporoval Peter. „Nezáleží přece na spermiích, ale na...“

„Na lásce,“ doplnil Gabriel. „Podívej se na Márii, možná ani ona ještě nemá ženské krvácení. Kozy jí teprve začínají růst.“

„Ale má moc krásné bradavky,“ vzdychl Honza.

„Vždyť jsi je neviděl,“ protestoval Peter.

„Zdálo se mi o nich. A právě v tu chvíli se mi to stalo,“ vysvětloval Honza. „Proto já na rozdíl od vás vím, jaký je to pocit, souložit s Márií.“

„Hovno víš, jenom ti to zdálo,“ zlobil se Peter.

„Se! Jenom se ti to zdálo,“ opravil ho Honza.

„Taky bych si teď klidně mohl vymyslet, že se mi zdálo, jak Márii líbám. A jak ji svlíkám. A dokonce bych teď mohl tvrdit, že mám v koulích spermie. Je to orgasmus, andělské, ďábelské, nebe, peklo...“ Gabriel napodoboval Honzovu gestikulaci.

„Závidíte,“ shrnul Honza.

„A ty možná lžeš,“ nedal se Peter.

„Dobře, nechme toho. Vymyslíme, kdo s Márií začne,“ upozornil Gabriel. „Mělo by to být něco takového, že nebudeme vědět, kdo vyhraje. Například na to není dobrý běh, protože je nám jasné, že Peter je nejrychlejší. Ani kopání na bránu není nejlepší, protože v tom skoro vždycky vyhrává Honzík.“

„Takže chceš, aby to bylo něco, v čem vyhraješ ty, ne?“ zasmál se Honza.

„Ne, chci něco takového, v čem jsme nikdy nezávodili, takže nevíme, kdo vyhraje.“

„Ve škole jsme skákali do výšky i do dálky,“ navrhl Peter.

„A v obou jsi byl lepší než my,“ doplnil Honza.

„Pojďme na to fikaně. Musíme najít něco jednoduchého, aby bylo okamžitě jasné, kdo vyhrál,“ přemýšlel Gabriel.

„Skoky do bazénu?“ navrhl Honza.

„Jak změříš ve vodě vzdálenost?“ kroutil hlavou Peter.

„Tak plavání?“ zeptal se opatrně Gabriel.

„Plavání není špatné,“ připojil se Honza. „Ještě nikdy jsme nezavodili a já myslím, že jsme asi tak stejně rychlí. Ani hodinky na měření nepotřebujeme. Jen někoho poprosíme, aby nás odstartoval. Skočíme jako na olympiádě. Ten, kdo nám to odstartuje, se bude dívat, kdo se první dotkne druhé strany bazénu. Co ty na to, Petře?“

„Jól van.“

„Jenže kdo bude ten rozhodčí?“ zamyslel se Honza.

„Mária!“ vykřikl Gabriel.

Když Mária viděla, že k jejich dece krácejí tři spolužáci, zalil ji ruměnec. Nepromluvila s nimi ani slovo. Zato pan Belaj se sám nabídl za rozhodčího, a závody tím nabyly vážnosti. A to rozhodčí ani netušil, že v bazénu se možná rozhoduje o budoucnosti jeho dcerky.

„Kamaszok, mohli byste na chvíli přestat skákat? Tady ti tři si chtějí dát závod,“ oslovil Máriin otec houf cikánských dětí, které ovládly jednu stranu bazénu.

„Hej, Honzo, jdete zavodit? Jdu s vámi,“ prohlásil nejstarší cikánský chlapec Árpi Fizik a už stál na kraji bazénu.

„Ty nemůžeš!“ vykřikl Honza. „Ani jsi dneska nebyl ve škole! Hned první den jsi chyběl...“

Před dvěma lety se v ruinách Levického hradu odehrál urputný boj. Gabrielovi a Petrovi se tehdy podařilo přesvědčit Árpiho Fizika a několik dalších cikánských chlapců, aby dělali sultánovy mouřeníny. A tak se díky Cikánům mohla zopakovat velká bitva z roku 1664, ve které byli Turci u Levic poraženi. Peter byl legendárním hrdinou Koháry Istvánem, na rozdíl od původní bitvy však nezahynul hrdinskou smrtí. Honza bojoval po jeho boku i bez historického jména. V zápalu boje utržil do pravé holeně ránu Árpiho klackem. Árpi ho neudeřil schválně, platila přece dohoda, že se šermují jen jako, ale Honzíka noha bolela ještě měsíc. Od té doby neměl Árpiho rád.

„My závodíme mezi sebou. Áрпи může plavat vedle nás,“ bránil cikánského chlapce Gabriel.

„A co když vyhraje?“ vykřikl Honza.

„Semmi! Nás zajímá, kdo bude první z nás tří,“ vysvětlil Peter.

„Jak vás mám odstartovat?“ zeptal se Máriin otec.

„Řeknete: připravit se, ke startu, teď!“ vysvětlil Honza.

„Dobře, tak jdeme na to.“

Všichni tři napjatě hleděli na pana Belaje.

„Připravit se, ke startu, teď!“

Skočili do vody a začali plavat. Jejich styl se trochu podobal kraulu, ale hlava jim trčela nad hladinou. Záběry rukou byly krátké a mělké, nohy se bezmocně táhly za vlnícím se tělem. Levičané to nazývali pejskem, kutyakölyök.

Gabriel se v duchu divil, že jeho kamarádi na plavecké závody přistoupili. Považoval se za podstatně lepšího plavce a překvapilo ho, že si to neuvědomují. Ale když skočili do bazénu, bylo najednou všechno jinak. Voda mu kladla odpor jako dosud nikdy. Na sklonku dne byla prohrátá sluncem. Bylo to, jako kdyby plaval v polévce, která stále houstne. Ale i tak byl v polovině bazénu první. Honza i Peter byli nalevo od něho, a když se na tu stranu podíval, neviděl žádný pohyb ani zpěněnou vodu. Napravo kousek vpředu se vrtěla tmavá hlava Áрпиho Fizika, kterého zuřivě povzbuzovali nejen jeho bratři a sestry, ale taky bratřanci ze Slatiny.

Najednou při jednom prudším tempu vyšpláchlo zpod Gabrielovy ruky víc vody. Velké kapky mu stříkly do očí a otevřených úst. Vdechl je. Přikázal si, že nebude kašlat, ale po dvou třech tempech se stejně rozkašlal. Místo toho, aby z něj vdechnutá voda vyšla, vletěla mu do plic další. Druhý okraj bazénu už nebyl daleko. Gabrielovi zbývalo asi sedm metrů, jeho kamarádům o dva víc.

Gabriel cítil, že mu dochází kyslík. Zuřivě plácal rukama. Nezískal však větší rychlost, jen si znovu lokl. Hrudník měl těžký, voda uvnitř ho nemilosrdně táhla dolů. A bolelo to, jako by mu plíce měly vybuchnout. V celém těle cítil tlak. Tlačil mu oči ven z důlků, vrážel zevnitř do ušních bubínků, které najednou jasně vnímaly vítězný řev bandy cikánských dětí. Árpí dosáhl cíle. A Gabriel klesal někam dolů. Prostor byl bez konce. Napadlo ho, že by se měl modlit, ale z celé modlitby zůstala jen dvě slova. Bože, pomoz!

Silnou ruku pana Belaje, která ho chytila za vlasy a táhla vzhůru, už necítil.

První, co Gabriel uviděl, byl šedý beton u bazénu, na kterém bezvládně ležely jeho nohy. Tělo a hlavu měl o něco výš. Do břicha ho tlačilo hranaté mužské koleno. Funěl jako pes. Začal zvracet.

„No konečně,“ zaslechl někde nad sebou hlas Máriina otce.

Paní Belajová ho zabalila do deky, ale stejně mu byla zima.

Rty mu zmodraly a zuby co chvíli zacvakaly.

Kolem postávalo plno lidí. Dávali nejružnější rady, popisovali průběh celé události. Mária na Gabriela vylekaně valila oči. Peter a Honza se tvářili, jako by to všechno byla jejich vina.

Gabriel se tak styděl, že sotva dokázal Belajovým poděkovat. Nebylo sice jasné, kdo vyhrál, ale on zcela určitě prohrál. A viděli to úplně všichni, i Mária.

Chlapci se mlčky oblékli a šli domů. Zdálo se, že zpráva o události na koupališti se už rozšířila po celých Levicích. Gabriel na sobě cítil zvědavé pohledy kolemjdoucích. Jedna paní cosi říkala svému dítěti a přitom na něho ukazovala prstem.

Gabriel se odpojil od Petra a Honzy a zabočil na Štefánikovo náměstí. Proti němu kráčel rabín. Dřív než ho Gabriel stihl pozdravit, řekl:

„Gabrieli, ty ses prý topil?! No, nevypadáš dobře. Je vidět, že jsi před chvílí bojoval o život. Jak přijdeš domů, hned si lehni. Nic nejez, ale pořádně se napij.“

„Ano,“ odvětil Gabriel poslušně a chtěl jít dál.

„Počkej, ještě něco,“ zadržel ho rabín. „Dnes se tě dotkla smrt. Vzpomněl sis v té chvíli na Boha?“

„Ano.“

„Tak na něho nezapomeň ani tehdy, když už dotek smrti nebudeš cítit. Dnes ti Bůh daroval život, ale pamatuj si, že on je tu pořád a my všichni jsme umírající, kteří ho potřebují.“

Gabriel zmateně pokýval hlavou a pomalu se vlekl domů. Když sahal na kliku, všiml si, že do jejich dveří kdosi vyryl nožem slova *Mindent vissza*. Asi Gyula Harsányi z přízemí. Naposledy načmáral tento nápis křídou na všechny dveře v Kalvínském dvoře kromě jejich vlastních. Teď ryl nožem. Gabriela napadlo, že už dlouho Gyulu nezbil. Jenomže o Harsányiových a o lidech, kteří se u nich scházeli, se v poslední době říkalo ledacos. Od takových raději dál.

Zahřmělo. Pod průčelím malého obchodu na levickém náměstí se před deštěm schovávali dva dospívající chlapci. Byli to Peter a Gabriel, přesněji řečeno tehdy už Péter a Gábor, protože od minulého podzimu se Levice staly součástí Maďarska. Ostatně i město samo už změnilo jméno. Ted se jmenovalo Léva.

„Tak už to vytáhni,“ spěchal Gábor na kamaráda.

„A co asi dělám?“ odpověděl rozzlobeně Péter.

Ze zadní kapsy u kalhot vylovil několikrát přeloženou zmačkanou obálku. Vytáhl z ní dopis, ale dřív než jej otevřel, ještě jednou se rozhlédl. Korzo bylo toho dne nezvykle liduprázdné.

„Co se bojíš? Dostali jsme přece dopis z Reichu,“ ušklíbl se Gábor.

*Milí levičtí kamarádi,
už jsem vám dvakrát psal, ale nedostal jsem odpověď. Možná nepřišel můj dopis, možná váš. Ale věřím, že tento už dojde. S poštou by neměly být problémy, vždyť spolu kamarádi i Maďarsko a Německá říše, do které patří i náš Reichsprotektorat Böhmen und Mähren.*

My teď žijeme v Brně, to je německy Brünn. Je to velké město. Levice jsou proti tomu obyčejná vesnice. V Brně jsou vysoké domy, jezdí tu autobusy a tramvaje. Ještě tady nemám dobré kamarády a teď o prázdninách se nudím. Matka s otcem mě ani nechtějí pouštět ven. Bojí se. Ale mnozí spolužáci se zdají být docela prima, a až začne školní rok, určitě se už s některými skamarádím. Jeden spolužák taky přijel ze Slovenska. Někdy spolu mluvíme slovensky a ostatní jen civí. Maďarsky nemám s kým mluvit, jenom se sestrou Jitkou. Pamatujete se na ni, ne?

Mám taky špatnou zprávu, moje babička je hodně nemocná.

Blíží se prvního září a já vzpomínám na náš loňský nevydařený závod. Hodně věcí se potom nevydařilo. Přestože se Gabriel

skoro utopil, myslím, že skutečným vítězem byl on. Na Márii mu záleželo víc než na vlastním životě. Zasloužil by si, aby se mohl Márii dvořit jako první.

Píšu na Petrovu adresu, protože je čistý Maďar, ale tento dopis je pro vás oba. Držte se pohromadě, ať se stane cokoliv. A já vás přijedu zkontrolovat. Možná se někdy zase přestěhujeme zpátky do Levic. Ale hlavně, nikomu nedovolte, aby se točil kolem Márie. Je naše. Buď jednoho z vás dvou, nebo možná i moje. Nikdo jiný ať se k ní nepřibližuje.

Sežeňte mi Máriinu fotografii. Napište hodně o sobě i o ní. Pozdravuje vás váš kamarád, který už začal kouřit (fajčit)!

Hans Bízek

Péter počkal, až Gábor zvedne hlavu od dopisu. Potom ho znovu poskládal a zastrčil zpátky do kalhot. Chlapci mlčky vykročili prázdným korzem. Zabočili do jedné z ulic, kterou déšť rovněž vylidnil.

Začaly padat větší kapky, ale oni si toho nevšimli.

Když předchozího podzimu po Vídeňské arbitráži Maďarsko získalo jižní oblasti Československa, regent Horthy se rozhodl navštívit navrácená území. Původně měl v plánu, že navštíví jen největší město Kassa. Ale když se tato zpráva rozšířila, lid tak úpěnlivě prosil a toužil vidět svou hlavu, že se admirál nakonec nechal přemluvit a objel v těch fantastických dnech všechny ty, kteří ho potřebovali vidět.

Největší touhu spatřit regenta projevovali občané městečka Léva, a tak tam jel hned první den.

Bývalé Štefánikovo náměstí, které zatím ještě nemělo své nové maďarské jméno, bylo vyzdobeno jako nikdy předtím. Štefánikova socha byla zabalená do několika maďarských vlajek, aby ji nebylo vidět. Výklady židovských obchodů, které sotva před pár hodinami roztrískali szabadcsapatok a další vlastenci, byly zakryty prkny a ty zase byly překryté

Horthyho podobiznami, maďarskými státními znaky a obrazy svatého Štěpána. Devítisté výročí jeho smrti si v památném roce 1938 připomínala s Maďarskem celá Evropa. Díry ve zdech po skobách, kterými byly ještě včera přichyceny československé státní znaky a tabule s nápisy ve slovenštině, posloužily k zasunutí kytic.

Víno a pálenka tekly nejen proudem, ale dokonce zadarmo. Dětem rozdávali bonbony a oplatky. Nové úřady rozhodly, že k tomuto vznešenému účelu bude použit celý sklad Freundova pohostinství a Tauberových cukrovinek, kde pracovala i paní Rosenbergová, Gáborova matka.

V západní části náměstí hrála vojenská hudba, která jakýmsi administrativním nedopatřením vstoupila do města jako zatím jediná složka branných sil nové moci. Když kolem poledne začalo mrholit, nové úřady rychle zakázaly déšť a dekretem povolaly slunce.

Horthyho příjezd byl naplánován na třetí hodinu odpolední. A opravdu, ve chvíli, kdy hodiny na věži začaly odbíjet celou, zakryl slunce na okamžik velký stín. To legendární pták turul nesl ve spárech regentova sněhobílého koně. Perutě ladně zakroužily nad zkoprnělým davem. Potom pták snesl koně do středu náměstí, kde se rychle vytvořil úzký špalír. Největší vlastenci tam místo svých kabátů rozprostřeli několik koberců zrekvírovaných z Linkova obchodu. Nastalo ohromené ticho. A potom slunce zakryl druhý stín. Další turul nesl Miklóse Horthyho. Snesl se nad koně a pustil admirála tak přesně, že dopadl rozkrokem přímo do sedla. Horthyho tvář se na okamžik zkřivila bolestí.

Kapela spustila slavnostní pochod a kůň ladně vykročil uličkou mezi davem. Ženy házely pod kopyta květiny. Říšský správce Horthy pevně svíral šavli a svým plamenným pohledem si měřil lid. Viděl jejich nadšení i obavy, zvědavost i smutek, lásku k prastaré vlasti i lásku ke staronové vlasti. Když kůň došel do středu špalíru, admirál přitáhl uzdu a zastavil ho, aby mohl přednést krátký projev: